

KÂZİM KARABEKİR

KÂZİM KARABEKİR
(1882-1948)

Türk kumandanı ve devlet adamı.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mûsâ Kâzım'dır. Babası Mehmed Emin Paşa, annesi Hawva Hanım'dır. Türkmenler'in Avşar koluna mensup olan ailesi Karaman'ın Kasaba köyünden olup (bugün Kâzımkarabekir ilçesi) Karabekiroğulları diye bilinir. İstanbul'da başladığı ilk öğrenimini jandarma subayı olan babasının görevi dolayısıyla bulunduğu Van, Harput ve Mekke'de tamamladı. Orta öğrenimini İstanbul'da Fâtiht Askerî Rüşdiyesi ile Kuleli Askerî İdâdîsi'nde gördü ve 1902'de Harp Okulu'ndan, 1905'te de Harp Akademisi'nden mezun oldu. Kurmay yüzbaşı olarak Manastır'da staja başladı, bölge kurmay başkanlığı görevini de üstlendi. Rum ve Bulgar çetelerine karşı gösterdiği başarıdan dolayı kolağası oldu (1907). Enver Bey'le birlikte İttihat ve Terakî Cemiyeti'nin Manastır ve İstanbul şubelerinin açılışında görev aldı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Edirne'deki 3. Piyade Tümeni kurmay başkanlığına getirildi (19 Kasım 1908). Otuzbir Mart Vak'ası üzerine Selânik'ten gelen Hareket Ordusu'nun kurmay başkanı olarak Beyoğlu kışlarının ve Yıldız Sarayı'nın ele geçirilmesinde ve isyanın bastırılmasında önemli rol oynadı. Arnavutluk isyanının bastırılmasında da görev aldı (1910). 27 Nisan 1912'de binbaşılığa terfi etti ve Balkan Savaşı'na katıldı. Edirne savunması sırasında Bulgarlar'a esir düştüyse de aynı yıl imzalanan antlaşma üzerine serbest bırakıldı (1913). I. Dünya Savaşı'nın başında yarbaylığa yükseltildi. 1. İran Kuvve-i Seferiyyesi kumandanlığına getirilip Bağdat'a gönderildiyse de İstanbul'a çağrılarak Kartal'daki 14. Tümen kumandanlığına tayin edildi (6 Mart 1915). Tümeniyle birlikte Çanakkale savaşlarına katıldı, Kerevizdere'de Fransızlar'a karşı savaştı ve başarılarından dolayı albaylığa terfi etti. Irak'ta bulunan Altıncı Ordu kumandanlığına tayin edilen Corner von der Goltz Paşa'nın kurmay başkanı vekili olarak Bağdat'a gönderildi (10 Kasım 1915) ve 18. Kolordu kumandanlığına getirildi (1916). Kütül'amâre'de İngilizler'le yapılan savaşlara iştirak etti. 2. Kolordu kumandanı ve İkinci Ordu kumandanı vekili olarak doğuda Ruslar'a karşı savaştı. Ruslar'ın savaştan çekilmesinden sonra bölgede tedhiş faaliyetlerini arttıran Ermeniler'le mücadele etmek üzere Üçün-

cü Ordu'ya bağlı 1. Kafkas Kolordusu kumandanlığına tayin edildi (31 Aralık 1917). Ağır kış şartlarına rağmen Erzincan'ı, Erzurum'u ve Hasankale'yi geri alarak bölge halkını Ermeniler'in katliamından kurtardı. Brest-Litovsk Antlaşması ile (3 Mart 1918) Ruslar'ın terkettiği elviye-i selâseyi (Kars, Ardahan, Batum) Ermeniler'den ve Gürcüler'den almak için harekâtını sürdürdü. 25 Nisan 1918'de Kars'ı kurtardıktan sonra 15 Mayıs'ta Gümrü'ye girdi. Bu başarılarından dolayı 28 Temmuz'da mirliva rütbesine yükseltilerek Ermenistan ile Güney Azerbaycan'ı zaptetmekle görevlendirildi. 5 Eylül 1918'de Bakü'yü ele geçirmek için Tebriz'e doğru ilerleyen İngilizler'i geri püskürttü ve İran Azerbaycanı'na hâkim oldu. Osmanlı ordusunun diğer cephelerde yenilgiye uğraması üzerine birliklerini Nahçıvan'a çekmek zorunda kaldı. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının (30 Ekim 1918) ardından İstanbul'a çağrıldı. İstanbul'a geldikten sonra kendisine teklif edilen Erkân-ı Harbiyye-i Ümûmiyye reisliği görevini kabul etmedi. İstanbul'da bir şey yapılamayacağını, kumandanların ordularının başına gönderilmesi gerektiğini ilgililere anlattı. Tekirdağ'daki 14. Kolordu kumandanlığına getirildiyse de kendi isteğiyle görev yerini Erzurum'daki 15. Kolordu kumandanlığına naklettirdi (13 Mart 1919).

Kâzım Karabekir 19 Nisan'da Trabzon'a ulaşarak Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleriyle toplantı düzenledi. 3 Mayıs'ta Erzurum'a gelip Erzurum Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleriyle görüştü ve bir kongre tertiplemelerini sağladı. Bu sırada Samsun'a çıkan Mustafa Kemal ile haberleşerek Erzurum'da bulunan Kâzım Karabekir, müfettişlikten azledildi ve 8 Temmuz'da askerlikten istifa eden Mustafa Kemal'e kendisini önceden olduğu gibi bundan sonra da kumandanı kabul ettiğini bildirdi. 21 Temmuz'da Mustafa Kemal'den boşalan Üçüncü Ordu müfettiş vekilliğine getirilerek yetkileri daha da arttırılan Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in kongreye girmesine karşı çıkan bazı delegeleri ikna ederek onu 23 Temmuz'da başlayan kongreye başkan seçtirdi. Kongrenin sekizinci günü, Mustafa Kemal ile Rıfık Bey'in tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini isteyen Harbiye Nezâreti'ne emrini yerine getirmeyeceğini bildirdi. Sivas Kongresi'nin toplanmasında ve başarıyla sonuçlanmasında da Mustafa Kemal'e yardımcı oldu. Millî Harekât

Esas Planı'na göre Şark Cephesi kumandanlığına getirilen Kâzım Karabekir (14 Ocak 1920), İngilizler'in İstanbul'u işgal edip meclisi dağıtmaları üzerine mütareke uygulamasını kontrol için Erzurum'da bulunan İngiliz subay ve erlerini tutuklattı (bunlar 1921'de Malta'daki Türk sürgünleriyle değiştirilmiştir). Bütün valiliklere tamim göndererek İstanbul ile haberleşmeyi yasakladı. Büyük Millet Meclisi'ne Edirne'den milletvekili seçildiği halde doğudaki görevini sürdürdü. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti kendisine Erzurum valiliği görevini de verdi (6 Mayıs). Mütareke gereğince Türk ordusunun çekilmesinden sonra İngilizler tarafından Ermenistan'a ve Gürcistan'a verilen (Nisan 1919) elviye-i selâsedeki tedhişçiliğe karşı Türk direnişçilerini destekledi. Bu üç sancağın Mısâk-ı Millî içine alınmasını sağladı. Bölgede Ermeni mezaliminin artması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinden harekât izni istedi. Sevr Antlaşması'nın Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis ve Bingöl'ü Ermeniler'e vermesi karşısında hükümet harekâta izin verdi (20 Eylül 1920). Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir, Soğanlı dağı geçitlerini tutan birliklerine taarruz emrini vererek 28 Eylül'de doğu harekâtını başlattı. Sarıkamış, Göle, Kağızman ve Kars'ı ikinci defa kurtardı (30 Ekim). Başarılarından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla ferik rütbesine yükseltildi. Harekâta devam ederek 7 Kasım'da Gümrü'yü ve 12 Kasım'da İğdır'ı aldı. Mütarekeye razı olan Ermeniler'le müzakereler yaptı. 3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması'nı imzalayıp Ermenistan'ın Sevr Antlaşması'nda kendisine tanınan bütün haklardan vazgeçmesini sağladı. Ardahan da alınarak (23 Şubat 1921) Çürüksu, Acara ve Batum kazaları dışında kalan elviye-i selâse toprakları kurtarıldı. Kâzım Karabekir'e "doğu fâtihi" unvanını kazandıran bu zafer Millî Mücadele'ye katılanların ümidini arttırdı. Buradaki birliklerin bir kısmı batı cephesine kaydırıldı.

Kâzım Karabekir doğuda Ermeni mezalimi sonucu yetim kalan binlerce çocuğa sahip çıktı. Kolordunun imkânlarını kullanarak yetimler için Sanayi Mektebi, Leylî Eytâm İbtidâî Mektebi, Erzurum Ana Mektebi, İş Ocağı, Sıhhiye Mektebi, Sarıkamış Askerî İdâdîsi ve Sarıkamış Ana Mektebi gibi eğitim kurumlarını açtı. Kolordudaki ustalar sanat, subaylar da okuma yazma ve terbiye öğretmeni olarak görevlendirildi. Sanatkâr olan çocukların

bir kısmı kolorduda bırakılıyor, diğerlerinin dışarıda iş bulmasına yardım ediliyordu. Zeki olanlar ise özel eğitime tâbi tutuluyor ve askerî mektebe gönderiliyordu. Çocuklarla bizzat ilgilenen ve yazdığı tiyatro oyunlarını onlara oynatarak eğitimlerine yardımcı olan Kâzım Karabekir zaferden sonra Ankara'ya geldi (15 Ekim 1922) ve Edirne milletvekili olarak meclisteki görevini sürdürdü. İzmir İktisat Kongresi'ne başkanlık etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne II. dönemde İstanbul milletvekili seçildi (29 Haziran 1923). Şark Cephesi Kumandanlığı lağvedilince (21 Ekim 1923) merkezi Ankara'da bulunan Birinci Ordu müfettişliğine tayin edildi. Bu sırada bir kararnâme neşredilerek hem milletvekilliği hem de askerlik görevi olanların bir tercih yapmaları istendiğinden 26 Ekim 1924'te müfettişlikten istifa ederek milletvekilliğini seçti.

Halk Fırkası'ndan ayrılan, aralarında Rauf (Orbay), Refet (Bele), Ali Fuat (Cebe-soy) ve Cafer Tayyar (Eğilmez) gibi Millî Mücadele'de önemli rol oynayan kişilerin de bulunduğu otuzu aşkın milletvekili tarafından kurulan Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası'na Kâzım Karabekir genel başkan seçildi (27 Kasım 1924). Ancak bu ilk muhalefet partisi Şeyh Said isyanıyla irtibatlandırılıp irticacı ve din istismarcılığı ile suçlanarak kapatıldı (3 Haziran 1925). Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastından haberdar olduğu halde bunu bildirmedığı gerekçeyle Ankara'da tutuklanarak İzmir İstiklâl Mahkemesi'nde sorgulandı. Bir ay sonra da beraat etti (23 Temmuz 1926). II. dönem meclisi sona erince milletvekilliği sıfatı kalmadı. Askerliği bırakıp milletvekilliğini seçtiği için birinci ferikliğe yükseltilecek emekliye sevk edildi (5 Aralık 1927). Erenköy'deki evinde inzivaya çekildi ve sıkı gözetim altında tutuldu. 1930 seçimlerinde İstanbul'dan aday olduysa da seçilemedi. 27 Nisan 1933 tarihinden iti-

baren *Milliyet* gazetesinde "Bir Ankara-lı'nın Defteri" imzasıyla kendisi aleyhine yazılar çıkmaya başladı. Millî Mücadele'deki hizmetlerini kötüleyen bu yazılara gönderdiği tezkir yayımlanmayınca bir kitap kaleme aldı. Fakat kitabı neşreden matbaa basılarak 5000 adet kitap yakıldı. Ayrıca Erenköy'deki evi arandı ve yazdığı diğer kitaplar da götürüldü. Kâzım Karabekir, meclis başkanlığına şikâyetle bulunup doksan beş dosyayı ve yayıma hazır kırk dört kitabını geri istediye de bir sonuç alamadı. İsmet İnönü cumhurbaşkanı olunca onun desteğiyle Cumhuriyet Halk Partisi'nden İstanbul milletvekili oldu (31 Aralık 1938). Böylece yeniden siyasî hayata başladı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına seçildi (23 Temmuz 1946). Meclis başkanlığı görevi Ankara'da vefat edinceye kadar sürdü (26 Ocak 1948). Önce Hava Şehitleri Mezarlığı'na gömülen naaşı daha sonra Atatürk Orman Çiftliği'nde hazırlanan Devlet Mezarlığı'na nakledildi (30 Ağustos 1988).

Eserleri. Yaşadığı olayları günü güne kaydetme alışkanlığına sahip olan Kâzım Karabekir'in eserleri daha çok hâtırât türündedir. *Hayatım* (İstanbul 1995) çocukluk ve gençlik yıllarında tuttuğu notlardan oluşmakta ve 1908'de son bulmaktadır. Hayatının bundan sonraki kısmı İttihat ve Terakkî, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele ile ilgili eserlerinde bulunmaktadır. *İttihat ve Terakkî Cemiyeti (1896-1909) Neden Kuruldu? Nasıl Kuruldu? Nasıl İdare Olundu?* (İstanbul 1993); *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik? Nasıl Girdik? Nasıl İdare Ettik?* (İstanbul 1938; I-II, İstanbul 1994); *Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu* (İstanbul 1939, 1994) ve *Sarkamış, Kars ve Ötesi* (İstanbul 1994) ilk dönemde yazdığı eserleri arasında yer alır. *Milliyet* gazetesindeki yazılara cevap vermek üzere kaleme aldığı ve daha matbaada iken yakılan *İstiklâl Harbimizin Esasları* adlı kitabının (İstanbul 1933) ikinci baskısı 1951'de yapıldı. 1940'lı yıllarda paşanın daha değişik bir üslûpla yeniden yazdığı bu eseri *Paşaların Hesaplaşması, İstiklâl Harbine Neden Girdik? Nasıl Girdik? Nasıl İdare Ettik?* adıyla yayımlandı (İstanbul 1992). Ayrıca *Kâzım Karabekir Anlatıyor* (İstanbul 1993); *Paşaların Kavgası, Atatürk-Karabekir* (İstanbul 1995) adlı kitaplar da onun eserlerinden derlenmiştir. Türk ordusuna ithaf ettiği *İstiklâl Harbimiz* (İstanbul 1960) Kâzım Karabekir'in en önemli eseridir. Mondros Mütarekesi'nden Lozan Antlaşması'na

kadar cereyan eden olayları belgeleriyle birlikte ele alan bu eser savcılık tarafından toplatılmışsa da daha sonra mahkemece serbest bırakılmıştır. Kâzım Karabekir'in araştırma ve inceleme türü eserleri de şunlardır: *İslâm Ahalinin Dûçar Oldukları Mezalim Hakkında Vesâika Müstenid Mâlûmat* (İstanbul 1334); *335 Senesi Temmuz Ayı Zarfında Kafkasya'da İslâmlar'a Karşı İcra Olunduğu Haber Alınan Ermeni Mezalimi* (İstanbul 1335); *Birinci Kafkas Kolordusu'nun 334'teki Harekâtı ve Meşhedâtı Hakkında General Harbord Riya-setindeki Amerikan Heyetine Takdim Edilen Rapor* (Erzurum 1335); *335 ve 336 Seneleri Kafkasya'da İslâmlar'a Karşı İcra Olunduğu Tebeyyün Eden Ermeni Mezalimi* (Kars 1337); *Ermeniler Nereden Geldiler, Nereye Gidiyorlar?* (İstanbul 1939); *İktisad Esaslarımız* (İzmir 1339); *Sanayi Projeleri* (Ankara 1339); *İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakkî Erkânı* (Ankara 1990); *Kürt Meselesi* (İstanbul 1994). Ayrıca doğudaki yetim çocuklar için yazdığı *Şarklı İbret* adlı çocuk oyunları ile (Trabzon 1338) *Öğütlerim* (Erzurum 1336) ve *Çocuk Davamız* (Ankara 1943) adlı eserleri vardır. Kâzım Karabekir'in çoğu konferans üzere askerî konularda yazdığı kitaplar da şunlardır: *Sırp-Bulgar Seferi 1885* (Edirne 1328); *Bulgar Ordusu'nun Terbiyesi* (Edirne 1328); *İtalya-Habeş Seferi* (Edirne 1328); *Osmanlı Ordusu'nun Taarruz Fikri* (Edirne 1328); *Erkânıharbiye Vazifeleri Hakkında* (1338); *Erkânıharbiye Vezâifinden İstihbârat* (1339); *İngiltere-İtalya ve Habeş Harbi* (İstanbul 1935); *Talim ve Terbiye Hakkında Anahatlar* (Ankara 1340); *Ankara'da Savaş Rüzgarları II. Dünya Harbi* (İstanbul 1994); *Gizli Harb İstihbarat* (İstanbul 1998).

BİBLİYOGRAFYA :

Peyami Safa, *Şark Cephesi Serdârımız Kâzım Karabekir Paşa*, İstanbul 1922; Feridun Kandırmir, *Kâzım Karabekir*, İstanbul 1948; a.mlf., *İzmir Suikastinin İcyüzü*, İstanbul 1955, I, 68-72; a.mlf., *Kâzım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İcyüzü* (nşr. Nejat Ağbaba), İstanbul 1964; Tahsin Demiray, *İstiklâl Harbimizin Müdafaaası*, İstanbul 1969, tür.yer.; Azmi Nihat Erman, *İzmir Suikastı ve İstiklâl Mahkemeleri*, İstanbul 1971, s. 119-123; Ziya Tütüncü, *Şark Fatihî General Kâzım Karabekir*, İstanbul 1975; Cahit Kavcar, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Bir Eseri: Şarklı İbret (Çocuk Oyunları)", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler: Türk Edebiyatı*, İstanbul 1985, I, 171-178; Fahrettin Kırzioğlu, *Kâzım Karabekir*, Ankara 1991; *Kâzım Karabekir Anlatıyor* (haz. Uğur Mumcu), İstanbul 1993, s. 37-38; Cemalet-

Kâzım
Karabekir

KÂZİM KARABEKİR

tin Taşkıran, *Kâzım Karabekir Paşa Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Ankara 1997; İhsan Ilgar, "Kâzım Karabekir Paşa", *Hayat Tarih Mecmuası*, XII/3, İstanbul 1976, s. 25-29; Nuri Köstüklü, "Kâzım Karabekir'in Açtığı Okullar", *BTTD*, 2. seri: sy. 5 (1985), s. 31-35; a.mlf., "Kâzım Karabekir Paşa'nın Dil Kongresindeki Görüşleri", *TY*, VIII/8 (1987), s. 43-46; E. J. Zürcher, "Young Turk Memoirs as a Historical Source: Kazım Karabekir's İstiklal Harbimiz", *MES*, XXII (1986), s. 562-570; Önder Göçgün, "Atatürk'ün Dava Arkadaşı Kâzım Karabekir'in Eserleri", *BTTD*, 2. seri: sy. 31 (1987), s. 75-78; Nusret Baycan, "Çeşitli Cephelerde Kâzım Karabekir", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV/11, Ankara 1988, s. 445-457; Zekeriyâ Uludağ, "Kâzım Karabekir'in Eğitimle İlgili Düşüncelerinin Değerlendirilmesi", a.e., XIII/38 (1997), s. 471-500; Yaşar Semiz, "Atatürk ve Kâzım Karabekir Paşa, Bir Dostluğun Dargınlığa Dönüşmesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, Konya 1997, s. 191-209; F. Tevetoğlu, "Kâzım Karabekir", *TA*, XXI, 252-254; W. F. Weikar, "Kâzım Karabekir", *EP* (İng.), IV, 853-854.

CEVDET KÜÇÜK

KÂZİM PAŞA (1821-1890)

Na't, mersiye ve hicivleriyle tanınan
Osmanlı şairi.

Bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Koniçe'de doğdu, asıl adı Mûsâ Kâzım'dır. Haremeyn muhasebeciliği ve rûznâmçe-i sâni görevlerinde bulunan Hüseyin Hüsnü Bey'in oğludur. Küçük yaşta babasıyla birlikte İstanbul'a gitti. Tahsili ilerleyince Dîvân-ı Hümâyün Kalemî'ne devam ederek memuriyet hayatına girdi. Mühimme ve Maliye Mektûbî kalemlerinde gösterdiği başarı dolayısıyla Asâkir-i Hâssa kî-tâbetine tayin edildi ve askerliğe intisap etmiş oldu. Birkaç yıl sonra Livâ kitâbeti ve Alay eminiğine yükseldi (Fatîh Efendi, bu tayinin *Tezkire*'sinin basıldığı 1271'de [1855] gerçekleştiğini söylemektedir, bk. *Tezkire*, s. 346). Bu yıllarda şiirle ileri derecede meşgul olduğu ve bir divanı dolduracak kadar şiiri bulunduğu belirtilmektedir.

Kâzım Paşa'nın devrinde dikkati çeken bir özelliği hicviyeleridir. Tanzimat'la hız kazanan yenilikleri din, devlet ve millet için tehlikeli gördüğünden bunlara karşı çıkıyordu. Özellikle yenilikleri uygulayan devlet büyüklerini tenkit için ağır hicivler kaleme aldığından dilinden ve kaleminden çekinilen bir şair olarak tanınmıştı. İbnülemin Mahmud Kemal bunlardan bazı örnekler nakletmektedir (Mithat Paşa hakkındaki hicviye için bk. *Son Sadrazamlar*, s. 32, 369-371, 426). Gittikçe aşırı-

lığa varan hicivleri birçok kişiyi rahatsız ettiğinden Kâzım Paşa zaman zaman bazı sıkıntılara düştü. Mütercim Rüşdü Paşa'yı hicvettiği bir kıtasından dolayı onun seraskerliği sırasında binbaşı rütbesi geri alınarak Kıbrıs'a sürüldü (1862). Ancak Yûsuf Kâmil Paşa'nın sadrazamlığı döneminde affedildi ve İstanbul'a dönmesi sağlandı (1863). Zamanla ferikliğe yükselen Kâzım Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Dördüncü Ordu Erkân-ı Harbiye reisliğinde bulundu. Karadağ bozgunundan suçlu görülerek muhâkeme edildiye de ceza almadı. Bâb-ı Seraskerî Muhasebât Dairesi'nde çalışmaya başladıktan sonra buranın ikinci reisliğine kadar yükseldi. Bir süre Masârifat nâzır vekilliği yaptıysa da her müracaatı gereken ödemenin yapılması kaydıyla veznedarlığa havale ettiğinden görevinden alındı. Dîvân-ı Harb-i Dâimî üyesi iken 17 Ramazan 1307'de (7 Mayıs 1890) Üsküdar'daki evinde vefat etti ve Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi hazinesine defnedildi. Yakın dostlarından Muallim Nâci na't-gû olarak anılan şairin vefatına bunu telmih eden şu mücevher tarihi düşürmüştür: "Göçtü yâ hay diye Hassân gibi Kâzım Paşa."

Fuzûlî tarzındaki şiir, na't ve mersiyele-riyle yazılı ve sözlü hicivleri şairlikteki kudretinin göstergesi kabul edilen Kâzım Paşa, Nâmîk Kemal ve Muallim Nâci tarafından "gerçekten şair" olarak kabul edilmiş bir sanatkârdır. Hersekli Ârif Hikmet Bey'in İstanbul Lâleli'deki evinde bir araya gelen ve daha sonraki yıllarda Encümen-i Şuarâ adıyla anılan tanınmış şair ve edipler arasında Kâzım Paşa da bulunuyordu. Tasavvufia yakından ilgili olan, kuvvetli bir Ehl-i beyt muhibbi olarak tanınan ve kaleme aldığı kuvvetli mersiyele-riyle bunu ortaya koyan Kâzım Paşa, Bedvî tarikatından hilâfet aldığı gibi Celvetiyye'den de taç giymişti.

Eserleri. 1. *Makâlid-i Aşk* (İstanbul 1301). Türkçe başlayıp Arapça bir beyitle sona eren tevhidin ardından Kerbelâ Vak'ası'na giriş sayılacak bir mukaddime şeklinde tanzim edilmiş, aynı Arapça beyitle birbirine bağlanan, beyit sayıları farklı altı bölümlük uzun bir manzumeye başlar. Bentler halinde ve terkip beyitleriyle bağlanarak yazılmış yirmi sekiz mersiye ile bir kıtadan sonra "Kaside der Sitâyîş-i İmâm Hüseyin" başlıklı altmış üç beyitlik manzumeye son bulur. Bu haliyle bir mesneviden farklı hüviyete sahip olan *Makâlid-i Aşk*'i Kerbelâ mersiyelerinden ibaret bir divançe saymak mümkündür. 2. *Dîvân-ı Kâzım Paşa* (İstanbul

1328). Bir kıtayla başlayan divanın kasideler kısmında Hz. Peygamber hakkında bir na't, Hz. Ali, Ehl-i beyt ve Hz. Hasan için yazılmış dört na't, evlâd-ı Mustafa'ya dair iki mersiye, Rûhî'nin terkihibendi ve Nefî'nin *Sâkinâme*'sine birer nazîre ile çoğu aşk konusunda yirmi sekiz gazel yer almaktadır. Bir divançe hüviyetindeki eserde Kâzım Paşa'nın hicivleri bulunmadığı gibi şiirlerinin pek çoğu da yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fatîh, *Tezkire*, s. 346-347; Osmanlı Müellifleri, II, 402; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 32, 369-371, 426; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul 1930), İstanbul 1988, II, 801-810; *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985, VIII, 166-168; Metin Kayahan Özgül, *Hersekli Ârif Hikmet*, Ankara 1987, s. 16-18, 49-50; "Kâzım Paşa", *TA*, XXI, 446; Nuri Akbayar, "Kâzım Musa Paşa", *TDEA*, V, 259.

MUSTAFA UZUN

KÂZİM REŞTÎ

(كاظم رشتي)

(ö. 1259/1843)

Şeyhiliğin kurucusu
Şeyh Ahmed el-Ahsâ'in
önde gelen müridi,
Bahâilîğin teşekkülünde önemli
rolü olan ve Bâbilîğin kurucusu
Mirza Ali Muhammed'i
etkileyen kişilerden biri
(bk. BAHÂİLİK).

KÂZİMEYN

(الكاظمين)

İmâmiyye Şîası'nın en önemli
ziyaret yerlerinden biri.

Mûsâ el-Kâzım ve torunu Muhammed et-Taki'nin türbelerinin bulunduğu Bağdat yakınlarındaki Kâzimeyn'in eski bir geçmişi vardır; Sâsânîler devrinde "Kut-rabbül bölgesi" anlamındaki Tassûc Kut-rabbül adını taşıdığı bilinmektedir. Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'un ilk zamanlarında Şünîziyye denilen bu yer, onun 150 (767) yılında ölen büyük oğlu Ca'fer'i buraya defnettirmesi (Yâkût, V, 163), daha sonra da Abbasoğulları'ndan ve Ali evlâdından gelen Kureyşlilerin buraya gömülmesi üzerine Makberetükureyş (Mekâbirukureyş) şeklinde anılmaya başlanmıştır (Mustafa Cevâd, IX, 9-12). Zaman içerisinde Kureyş'e mensup olmayan bazı ileri gelenler, özellikle devlet adamları ve İmam Ebû Yûsuf gibi âlimler de bu mezarlığa gömülmüştür; bir iddiaya göre Hârûnürreşid'in hanımı Zübeyde bint